

6. Dewey John. The Metaphysical Assumptions Of Materialism // The Journal of Speculative Philosophy. – 1984. – Vol. 16 (Apr., 1982). – PP. 208-213. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.jstor.org/stable/25667909?seq=1#page_scan_tab_contents
7. Fisch Max H. Was There a Metaphysical Club in Cambridge? — A Postscript // Transactions of the Charles S. Peirce Society. – 1981. - Vol. 17, No. 2 (Spring, 1981) – PP. 128-130. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.jstor.org/stable/40319912?seq=1#page_scan_tab_contents
8. Marsh // Shook John R. The Dictionary of Early American Philosophers. – Bloomsbury Publishing USA, 2012. – P. 688. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=oOqoAwAAQBAJ&pg=PA688&lpg=PA688&dq=DR+MArs h+Dewey&source=bl&ots=nT91NjXwrR&sig=HdbHVYmYlgGY5i3eYbJLhkn2Dy0&hl=ru&sa=X &ved=0ahUKEwj6naGrkpLPAhXIJ5oKHUJFAi4Q6AEIHDA#v=onepage&q=DR%20MArsh%20Dewey&f=false>

УДК: 37.014.1 (316.2+316.422)

Опанасюк Ю.І.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

ПРОТЕСТНИЙ ДИСКУРС ОСВІТНЬОГО НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ

Молодіжний протестний дискурс початку XXI століття значною мірою просякнутий ідеями освітнього неолибералізму. Його специфічною вимогою є не тільки зміна наявної освіти, але й усієї соціальної системи функціонування конкретного суспільства. Під цим оглядом освіта має сприяти розвитку критичних здібностей і вільному саморозвитку особистості та формуванню нової колективності, а також розгортанню громадянського суспільства. Отож, вимоги трансформації освіти поєднуються з доволі жорсткою критикою соціальної структури, оскільки вважається, що зміни в освіті неможливі без переміни самого суспільства. Тому прискіплива увага учасників підпорядкованого освітньому неолибералізму протестного дискурсу спрямована не тільки на відмову від Болонської системи, покращення якості навчання, розширення можливості вибору дисциплін і збільшення часу на їх опанування, але й на вагомій соціальній перетворення. Як вважають прихильники традиційної освіти, опір освітньому неолибералізму має розгортатися в контексті розуміння взаємозв'язку між політичними структурами та історичним досвідом розвитку глобального капіталізму.

Ключові поняття: капіталізм, неолиберальний індустріалізм, освіта, освітній неолибералізм.

Опанасюк Ю. І. Протестний дискурс образовательного неолиберализм
Молодежный протестный дискурс начала XXI века в значительной мере пронизан идеями образовательного неолиберализма. Его специфическим требованием является не только изменение имеющегося образования, но и всей социальной системы функционирования конкретного общества. В этом смысле образование должно способствовать развитию критических способностей и свободе саморазвития

личности и формированию новой коллективности, а также развертыванию гражданского общества. Итак, требования трансформации образования сочетаются с довольно жесткой критикой социальной структуры, поскольку считается, что изменения в образовании невозможны без изменения самого общества. Поэтому пристальное внимание участников подчиненного образовательном неолиберализма протестного дискурса направлена не только на отказ от Болонской системы, улучшение качества обучения, расширение возможности выбора дисциплин и увеличение времени на их освоение, но и на весомые социальные преобразования. Как считают сторонники традиционного образования, сопротивление образовательном неолиберализма должно происходить в контексте понимания взаимосвязи между политическими структурами и историческим опытом развития глобального капитализма.

Ключевые понятия: капитализм, неолиберальный индустриализм, образование, образовательный неолиберализм.

Opanasyuk Yu. Protest educational discourse neoliberalism. *Youth protest discourse of the beginning of the XXI century is largely permeated the educational ideas of neoliberalism. His specific requirement is not only to change the existing education, but also the functioning of the whole social system of a particular society. In this sense, education must contribute to the development of critical abilities and freedom of self-development and the formation of a new collectivity, as well as the deployment of civil society. Thus, the requirements of the transformation of education combined with fairly harsh criticism of the social structure, it is believed that changes in education is not possible without changing the society. Therefore, careful attention of the subordinate educational protest neoliberal discourse is not only aimed at the refusal of Bologna system, improving the quality of education, expanding the choice of disciplines and increased time for their development, but also to the significant social changes. As think advocates of traditional education, resistance to neoliberalism education should take place in the context of understanding the relationship between the political structures and the historical experience of the development of global capitalism.*

Key concepts: capitalism, neoliberal industrialism, education, educational neoliberalism.

Сучасний протестний дискурс істотно відрізняється від дискурсу другої половини ХХ століття, який ґрунтувався не тільки на радикальних закликах 1968 року, але й на доволі м'яких студентських протестах попередніх років, які прагнули передусім зберегти наявний стан речей (як, наприклад, протести проти закону щодо першого найму у Франції). Реалії свідчать про те, що це дуже чіткі прагматичні вимоги, які поєднуються з їх утопічним характером.

Така утопічність має два виміри. По перше, звертає на себе увагу утопічність вимог з точки зору панівного ринкового дискурсу. Навіть найпоміркованіші з вимог з точки зору євробюрократії виглядають аж занадто радикально. Наприклад, у Дортмундському університеті демократизації освіти (тобто рівного залучення до процесу

прийняття рішень студентів, викладачів та персоналу університету) пропонується досягти такими методами:

- повне скасування оплати за навчання;
- збільшення фінансування освітньої та наукової сфери;
- скасування центральних для Болонського процесу пунктів (а саме обмежень на свободу вибору навчальних курсів та часу навчання).

По-друге, у більшості університетів Європи вимоги цим не вичерпуються і мають вже не характер реакції на дії влади, а містять суто прогресивні, «атакуючі» вимоги. Наприклад:

- вільний доступ до освіти усіх негромадян Євросоюзу;
- скасування обмежень на доступ до різних рівнів вищої освіти (так, у Німеччині, учні, які закінчили не гімназії, а щось на зразок наших загальних шкіл, не мають можливості вступати до університету);
- 50% квота представництва жінок на всіх університетських посадах;
- впровадження стипендій як засобу подолання соціальної сегрегації тощо.

Цікавою є вимога покращення якості навчання, яка також пов'язана з відмовою від «зубодробильного» варіанту Болонської системи та збільшення можливості вибору дисциплін та часу на їх опанування, покращення кваліфікації викладачів тощо. Ці вимоги майже всюди пов'язуються із загальною вимогою зміни мети освіти як такої – замість відтворення існуючого соціального ладу, замість дисциплінарної матриці, у якій створюються майбутні споживачі та виробники, замість місця, де студенти заганняються у пожиттєві боргові ями, освіта має сприяти розвитку критичних здібностей, вільному саморозвитку та новій колективності і, врешті решт, – сприяти розвитку усього суспільства. І це, підкреслимо, цитати з цілої серії офіційних комюніке та відозв протестуючих студентів.

Тут ми виходимо на ще один специфічний момент цього протестного дискурсу – тут конкретні, і в принципі досяжні, хоча й немислимі для влади вимоги поєднуються з доволі жорсткою критикою самої соціальної структури. Практично всюди - від Східної/Центральної/Західної Європи до США – рефреном звучить розчарування у неоліберальному суспільстві, а часто й у капіталізмі як такому. Освітня боротьба позиціонується не лише як локальні змагання за локальні прагматичні зміни, а як простір, на якому відбувається загальна антикапіталістична боротьба, і успіх на цьому полі – де-економізація освіти, перетворення університетів на місце дії низової політики та вироблення дієвого інструментарію (як теоретичного, так і практичного) для проведення соціальних змін – має стати кроком до побудови більш справедливого суспільства, ніж те, яке пропонується неоліберальною чи авторитарно-націоналістичною пропагандою.

З іншого боку, протестувальники прямо стверджують, що говорити про якісь структурні, довгострокові зміни в освіті без зміни самого суспільства неможливо. Як про це написали студенти Загребського університету: «Ми домагаємося вільної, безкоштовної, доступної для всіх освіти, так само як і суспільства, здатного це забезпечити».

Якщо прогнозувати перспективи та наслідки цього руху – вже зараз очевидно, що простої перемоги не буде, і тому в кількох країнах боротьба радикалізується: усе більше

бійок з поліцією та тиску на адміністрацію, що на наш погляд є відповіддю на дуже агресивну реакцію поліції та адміністрації, вже не кажучи про вуличну війну в Греції, яка, втім, виходить за межі суто студентського руху, тому можна спрогнозувати, що анти неоліберальна боротьба буде ширитись.

За будь-якого розвитку подій ця боротьба вже має свої наслідки:

1) вироблення нової політичної практики, яка передбачає колективні механізми прийняття рішень, відмову від конвенційних протестів, від орієнтації виключно на медійне висвітлення, і відповідно:

- переоцінка ролі ЗМІ, а точніше, просто дискваліфікація традиційних ЗМІ, як дієвого інструменту у низовій політичній боротьбі;

- вироблення принципу недовіри до влади – жодні обіцянки не призводять автоматично до припинення протестів, лише реальна імплементація змін;

2) введення до суспільного дискурсу усієї Європи, США та усього світу теми безкоштовної освіти та, взагалі, перегляд самого розуміння освіти й науки в сучасному світі;

3) реабілітація утопії як горизонту реальних політичних дій у низовій демократичній політиці;

4) утворення тісного дискурсивного зв'язку між локальними тактичними вимогами та загальною стратегічною метою – зміною суспільства.

Капіталізм – це лад, який підпорядкував все життя людину економіці з її законами зростання, накопичення і конкуренції, – негласно накреслив цю максиму на своїх прапорах. Капіталістичний індустріалізм довів її до апогею, єдиної і необоротної норми буття. Індустріально-капіталістична система – ось безпосередній винуватець катастрофи, що насувається, яка наближається поволі, прихованим кроком, затуляючись від населення найбільш розвинених країн купами товарів, комфортом, нескінченною різноманітністю штучних продуктів, що витісняють живий світ.

Неоліберальний індустріалізм – це не просто тип виробництва і споживання. Він постає перед нами як логіка, закономірність безмежного збільшення виробництва, споживання, накопичення, матеріального достатку, з одного боку, розкрадання енергії, сировини і людських ресурсів (за будь-яку ціну і незважаючи на довгострокові потреби сучасних поколінь, і майбутніх) – з іншого, стандартизації, «формування» людей – з третього. Його зміст – гарячкова гонитва за економічною ефективністю, матеріальним багатством, примноженням благ і привілеїв, вдосконалення контролю і влади. Саме тому він невід'ємний від бюрократії, від централізованої влади, примату якихось «загальних» (державних, національних, відомчих, корпоративних і т. інш.) інтересів над необхідністю збереження здоров'я і життя людей, їх вільній самореалізації. В основі неоліберальної індустріальної соціально-економічної системи – особливий тип розподілу праці, продуктивні сили, організовані таким чином, що неминуче виникає граничне розділення між керівниками і виконавцями конкретних, часткових операцій. Тому існування тих, хто управляє і керує, тих, хто ухвалює рішення, і тих, хто виконує накази, є запрограмованим. А разом з цим зумовлено відчуження та експлуатацію. Причому відчуження не тільки економічне (від продукту своєї праці). Воно комплексне, або, якщо завгодно, тотальне: відчуження від природи, від продуктів своєї діяльності, від рішень,

що приймаються в суспільстві, від своїх справжніх інтересів, від себе самого, від інших людей. Людина стає свого роду роботом, який виконує конкретне завдання, але не досягає сукупності і сенсу своїх власних дій.

Роль держави при цьому виявляється в декількох аспектах. По-перше, уряди почали комерціалізацію вищої незалежно, не чекаючи міжнародних юридичних угод. Роль міжнародних угод, таких як Генеральна угода з торгівлі послугами, для держав, які знаходяться в авангарді процесів лібералізації і комерціалізації освітніх, суспільних послуг, зводиться до того, щоб «закріпити» комерціалізацію в тих сферах, де вона вже почалася. Примус, таким чином, спрямований на ті держави, які намагаються чинити опір диктатові глобального ринкового капіталізму. І навіть тоді часто саме ті держави, які мають намір розробити і застосувати радикальні реформи, що потребують розширення капіталістичної дисципліни. Це призводить до того, що протестуючі проти неоліберальної моделі освіти в основному зосереджуються на обговоренні міжнародних угод, на зразок Генеральної угоди про торгівлю послугами, а це приносить лише часткові результати, якщо мова йде про ефективний опір.

Як показує існуючий досвід сучасного розвитку системи вищої освіти в ЄС, опір освітньому неолібералізму повинен виробити більш чіткий теоретико-практичний підхід до такого різновиду угод, щоб зрозуміти взаємозв'язок між політичними структурами та історичним шляхом розвитку глобального капіталізму. Якщо цього не зробити, може статися так, що чинити опір поширенню тотальної комерціалізації освіти і наукового знання, системі Генеральної угоди з торгівлі послугами на інші суспільні послуги буде вже занадто пізно і врятувати освіту від комерціалізації і всіх її наслідків вже не вдасться.

Так, 84% опитаних на початку 2000-х років у Франції молодих людей від 16 до 22 років заявили, що їхні інтереси зосереджені на батьках, свій домівці, спілкуванні з друзями [1]. Найбільше вони цінують свободу, яка розуміється як можливість жити по своєму смаку, аж до вчинення злочинів. Адже, починаючи ще з 1980-х років особливо помітним стало падіння престижу трудової етики: люди почали ухилятися від громадських обов'язків, від будь-яких форм соціалізації. Процес цей захопив представників різних вікових категорій, у тому числі людей середнього віку, різних соціальних груп, передусім середніх класів.

Намагаючись знайти причину цього процесу, деякі дослідники і мислителі одну з важливих причин ухилення від трудової діяльності вбачають у характері самої *індустріальної «раціоналізації»* виробництва, що підсилює незадоволеність людини роботою. Так, за даними фахівця в області економіки праці із Західного Берліна професора Б.Штрюмпеля, протягом останніх років відбулися зміни в спонукальних стимулах праці робітників – на перший план в оцінці умов праці вони висувають тепер не збільшення зарплати і не інші матеріальні чинники (за умови одночасного збільшення робочого часу), а престижність роботи, її можливість впливати на саморозвиток особистості [2, с. 18].

«У більшості американців з'явилося відчуття, що в їхньому житті зруйнована основа відносин між людьми, забуті правила порядності, які цементують суспільство. Американці сприймають це як загальне руйнування національних цінностей, вважаючи, що люди більше не ведуть того благородного та морального способу життя, який вели

колись» [3, с. 5], – пише американський фахівець в галузі моральної аксіології Г. Масон. Європейська група з дослідження системи цінностей відзначає тенденцію до послаблення значення для особистості абсолютних моральних цінностей і в цьому регіоні. Лише у 25% опитаних було виявлено наявність твердих моральних переконань, вміння відрізнити добро від зла.

Немає ясності і в питанні співвідношення між світською і релігійною освітою. Багато теоретиків досі відводять вирішальну роль в моральному вихованні релігії, яка краще за все, на їхню думку, здатна сформувати у молоді уявлення про зло, націлювати на її добродесну поведінку. Інші критикують релігію за те, що вона завдає шкоди гуманістичному характеру виховання, пов'язуючи досягнення блага людини не із земним життям, а з потойбічним світом. Все це свідчить про те, що в сучасній системі суспільного виховання, як у дзеркалі, відбивається кризовий стан капіталізованої системи в цілому, її культури. Це виявляється, зокрема, в атмосфері бездуховності, в деградації суспільної моралі.

Ніби підтверджуючи цю тезу, багато представників громадської думки і Заходу, і України звертають увагу на те, що криза моральних цінностей є наслідком втрати людиною власного Я, руйнування сім'ї та соціальних відносин, орієнтації на силу як у міжособистісних, так і в міжнародних відносинах.

Особливе занепокоєння сучасних суспільствознавців викликає процес подальшої деструкції і відчуження людської особистості. Вони кажуть про кризу «демократичної свідомості», яка проявляється передусім у падінні почуття відповідальності, у спотворенні поняття свободи, що тлумачиться як велика кількість прав і відсутність обов'язків, в претензії на задоволення самих немислимих потреб, в замиканні людини у світі своїх особистих інтересів і неприйняття будь-яких суспільних інститутів.

Безплідними є суперечки в навчальних закладах про цінність принципу індивідуалізму або колективізму, про те, яке місце у вихованні має зайняти доктрина соціалізації і чи потрібно взагалі вихователю вникати у проблеми детермінації моральної поведінки. Хоча і теоретики освіти, виховання, і ті, хто причетний до практики педагогіки, багато говорять про необхідність виховувати людину в дусі свободи, дисципліни, поваги до авторитетів, вони здається слабо уявляють собі, як поєднуються між собою ці цінності, в чому конкретно виражається свобода молоді, в тому числі як вона повинна виявлятися у стінах навчальних закладів.

Найважливіші інститути системи освіти і виховання, по суті, недостатньо замислюються про ступінь своєї відповідальності за формування майбутнього громадянина, як і про те, яка частка відповідальності за здійснення цього завдання лягає на сім'ю, яка – на державу.

Середовище освітньо-виховної соціалізації може бути більш-менш жорстким, може ущільнюватися або розріджується. Відповідно до цього в кожному суспільстві складаються як загальні, так і специфічні елементи процесу соціалізації, виробляється певний механізм оптимізації цього процесу. В одному суспільстві з метою вдосконалення соціалізації ставиться завдання подолати «дистанцію», надмірно вираженого відчуження суспільства від особистості, в іншому – навпаки, збільшити «вільну зону»,

відсторонитися, не заважати людині усвідомити власну індивідуальність і суспільну корисність.

Оптимізація освіти і виховання припускає розвиток як суб'єкта соціалізації громадянського суспільства, в якому формується механізм саморегуляції спілкування. Саме тому у громадянського суспільства складаються непрості відносини з системою зовнішнього регулювання, з системою влади, з політичними структурами. У той же час сам суб'єкт соціалізації в силу своєї диференційованості внутрішньо суперечливий. В інтересах оптимізації впливу середовища на особистість необхідно, з одного боку, не абсолютизувати можливість регулювання цієї складної, різноманітної системи спілкувань, а з іншого, – не покладатися повністю на спонтанність, саморегуляцію процесу соціалізації. Суспільство формується поступово, так само як і громадянська самостійність його членів.

Література:

1. *Karmel F.* Jouth, education and employment.– In: Australian Educational Researcher, 2010, v. 7, N 2., pp. 35-60.
2. *Strumpel B., Noelle-Neumann E.* Macht Arbeit Krank? Macht Arbeit Glücklich: Eine Aktuelle Kontroverse - München:Piper Verlag, 2012. - 296 s.
3. *Muson H.* An overview of educational efforts to improve character.– In: McClelland D. (ed) Education for Values. - New York:Irvington Publisher, 2002. – 220 p. –pp.1-25.

УДК 37.014.15

*Силадій І.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасній Україні система освіти все більше занепадає, руйнуються засади її функціонування, зв'язки з економікою і ринком праці. Ці процеси протягом останніх років супроводжуються відсутністю справжнього інтересу до освіти з боку держави. А ті зміни, які репрезентуються державними інститутами як реформи освітньої галузі, здебільшого є лише їх імітацією. Усе це призводить до того, що вітчизняна освіта продовжує втрачати колишню природну системність і фундаментальність, а отже, потребує докорінних перетворень. Водночас такі перетворення мають визначатися модернізаційним контекстом розвитку вітчизняної освіти – її гуманізацією і гуманітаризацією, перезавантаженням ціннісних установок, оновленням змісту, форм і методів освітньої діяльності, спрямованістю на формування творчої особистості інформаційного суспільства.

Ключові поняття: людина, освіта, політика, модернізація, інновація, модернізація освіти, модернізація вищої освіти.